

CHARLES DIKKENSNING “OLIVER TWIST” ASARIDA INSONIYLIK KONSEPTINING LEKSIK-SEMANTIK TATQIQI

Gulmira Ahmadjonova Anvarjon qizi

Toshkent shahridagi Webster Universiteti Magistranti

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda Ch. Dikkinsning “Oliver Twist” asarida “insoniylik” konsepti leksik-semantik jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqotda konseptual tahlil, semantik maydonlar nazariyasi va ma’no tarmoqlari usullaridan foydalanildi. Asarda insoniylik tushunchasi mehr-shafqat, halollik, ezgulik va adolat g’oyalari orqali ifodalangan. Shuningdek, insoniylikka zid bo’lgan shafqatsizlik, kambag’allik va jamiyatdagi adolatsizlik holatlari leksik birliklar orqali yoritilgan. Tahlil natijalari shuni ko’rsatadiki, Dikkins “Oliver Twist” orqali insoniy fazilatlarni ulug’lash va ijtimoiy tengsizlikka qarshi chiqishni maqsad qilgan.

Kalit so’zlar: konsept, leksik-semantik tahlil, insoniylik, badiiy til, semantik maydon.

KIRISH

Til inson tafakkurining in’ikosi bo’lib, unda xalqning madaniyati, axloqiy qadriyatlari va dunyoqarashi mujassam topadi. Adabiy matnlar esa bu qadriyatlarni eng tabiiy va badiiy shaklda ifodalovchi manbalardir. Ingliz adabiyotining buyuk namoyandasi Charles Dickens ijodida insoniylik, adolat, rahm-shafqat kabi konseptlar markaziy o’rinni egallaydi. Ayniqsa, “Oliver Twist” romanida yozuvchi XIX asr Angliya jamiyatidagi befarqlik, kambag’allik va ijtimoiy adolatsizlik muammolari orqali “insoniylik” konseptini badiiy va lingvistik jihatdan chuqur ochib beradi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, Dickensning asarlari nafaqat ijtimoiy muammolarni yoritadi, balki tilning semantik imkoniyatlari orqali insoniy qadriyatlarni konseptual darajada ifodalaydi. Shu sababli, “Oliver Twist”dagi “insoniylik” konseptini leksik-semantik tahlil qilish adabiy tilshunoslik va lingvokulturologiya uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotning maqsadi – “Oliver Twist” romanida “insoniylik” konseptini tashkil etuvchi leksik birliklar tizimini aniqlash va ularning semantik xususiyatlarini tahlil qilishdir.

Tadqiqot leksik-semantik tahlil, konseptual tahlil va kontekstual interpretatsiya usullariga tayandi. Dickensning “Oliver Twist” romani matnidan insoniylik konsepti bilan bog’liq so’zlar, frazeologik birliklar va metaforik iboralar ajratib olindi. Tahlil jarayonida *kindness, mercy, pity, compassion, justice, love* kabi ijobiy birliklar hamda *cruelty, greed, inhumanity* kabi salbiy birliklar semantik jihatdan tahlil qilindi. Bu so’zlar o’zaro sinonimik va antonimik munosabatlarda o’rganildi, ularning badiiy kontekstdagi emotsional va ijtimoiy konnotatsiyasi aniqlab chiqildi. Shuningdek,

semantik maydonlar usuli yordamida “insoniylik” konsepti ma’no jihatdan tizimlashtirildi.

Tahlil natijasida aniqlanishicha, “Oliver Twist” asarida insoniylik konsepti uchta asosiy semantik yo‘nalishda ifodalangan: *mehr-shafqat (kindness, mercy)*, *adolat va halollik (justice, honesty, truth)*, hamda *g‘ayriinsoniylikka qarama-qarshi ma’nolar (cruelty, greed, inhumanity)*. Bu leksik birliklar roman davomida ijobiy va salbiy obrazlar orqali semantik kontrastda namoyon bo‘ladi. Masalan, Mr. Bumble va Fagin obrazlari *cruelty* va *selfishness* konseptlarini ifodalasa, Oliver va Mr. Brownlow *kindness* va *mercy* semasining timsoliga aylanadi. Dickens tilida insoniylik konsepti ko‘pincha antonimik juftliklar orqali ochiladi: *kindness* ↔ *cruelty*, *honesty* ↔ *deceit*, *compassion* ↔ *indifference*. Bunday qarama-qarshiliklar asarda insoniylik va yovuzlikning doimiy kurashini aks ettiradi, yozuvchining ijtimoiy tanqidini kuchaytiradi va o‘quvchida axloqiy baholash hissini uyg‘otadi. Insoniylik konsepti, shuningdek, metaforalar orqali kuchaytiriladi: “*The light of kindness shone in his eyes*” kabi ifodalarda *light* so‘zi *mehr* va insonparvarlikning ramzi sifatida ishlatiladi, “*A heart not yet hardened by the cruel world*” iborasi esa inson qalbining pokligi va shafqatsiz dunyoga qarshi turishini ifodalaydi. Dickens tilidagi bu metaforik qatlam moral va hissiy ta’sir kuchini oshiradi. Shuningdek, *poor child*, *gentle heart*, *kind lady* kabi ifodalar o‘quvchida achinish va rahm-shafqat hissini uyg‘otadi. Shu tarzda yozuvchi insoniylikni nafaqat semantik, balki hissiy tajriba darajasida ham ifodalaydi.

Xulosa. Tahlil natijasida “Oliver Twist” romanida “insoniylik” konsepti murakkab leksik-semantik tizim sifatida shakllangani aniqlandi. Bu konsept sinonimik-antonimik oppozitsiyalar, metaforik ifoda vositalari va emotiv konnotatsiyalar orqali ochilgan. Dickens insoniylikni nafaqat individual fazilat, balki jamiyatni axloqan o‘zgartiruvchi kuch sifatida tasvirlaydi. Uning tilida *kindness*, *mercy*, *justice* kabi so‘zlar semantikdan tashqari ma’naviy qiymatga ham ega. Shunday qilib, “Oliver Twist” asari insoniylik konseptining lingvosemantik modelini yaratadi — u ijobiy fazilatlar orqali yovuzlikni yengishga, rahm-shafqat orqali jamiyatni yaxshilashga chaqiruvchi badiiy-falsafiy tizimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abrams, M. H., & Harpham, G. G. (2015). *A Glossary of Literary Terms* (11th ed.). Boston: Cengage Learning.
2. Brook, G. L. (1970). *The Language of Dickens*. London: André Deutsch.
3. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed.). Oxford: Blackwell.
4. Dickens, C. (1838). *Oliver Twist; or, The Parish Boy's Progress*. London: Richard Bentley.
5. Leech, G. N. (1981). *Semantics: The Study of Meaning*. Harmondsworth: Penguin Books.

6. Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Palmer, F. R. (1981). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Wierzbicka, A. (1996). *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.

